

Zaprimljeno: 24.06.2009.

Izvorni znanstveni članak

UDK: 159.923 : 343.9 - 053.6

STIGMATIZIRANOST I SLIKA O SEBI MALOLJETNIH POČINITELJA KAZNENIH DJELA

Marijana Majdak

Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Studijski centar socijalnog rada

Željka Kamenov

Sveučilišta u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

SAŽETAK

Cilj istraživanja bio je ispitati razinu stigmatizacije maloljetnih počinitelja kaznenih djela te utvrditi povezanost formalne i neformalne stigmatizacije sa slikom o sebi (samopoimanjem i samopoštovanjem). U istraživanju je sudjelovalo ukupno 704 muških sudionika u dobi od 14 do 21 godine, podijeljenih u tri skupine: A. maloljetnici koji nisu počinili kazneno djelo ($N = 432$), B. maloljetnici s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama uključujući maloljetnike s primijenjenim načelom oportuniteta ($N = 146$) i C. maloljetnici smješteni u ustanovu nakon provedenog sudskog postupka zbog počinjenog kaznenog djela ili temeljem rješenja Centra za socijalnu skrb ($N = 126$). Primijenjeni su slijedeći mjerni instrumenti: Upitnik za ispitivanje doživljaja neformalne stigmatizacije UNS-D, Offerov Revidirani upitnik samopoimanja OSIQ i Coopersmithov upitnik samopoštovanja.

Rezultati su pokazali da maloljetnici prema kojima je u pretpripremnom postupku primijenjeno načelo oportuniteta (manja formalna stigmatizacija) ne doživljavaju manje neformalne stigmatizacije u odnosu na maloljetnike kojima su nakon provedenog sudskog postupka izrečene izvanzavodske odgojne mjere (veća formalna stigmatizacija). Maloljetnici smješteni u ustanovu, koji su više formalno stigmatizirani, doživljavaju i više neformalne stigmatizacije u odnosu na maloljetnike s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama, te imaju lošiju sliku o sebi. Maloljetnici s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama imaju bolje samopoimanje u odnosu na maloljetnike koji nisu počinili kazneno djelo. Maloljetnici s izrečenim odgojnim mjerama koji izvještavaju o većem stupnju stigmatizirajućeg ponašanja od strane relevantnih osoba u svojoj socijalnoj okolini imaju niže samopoštovanje i lošije samopoimanje. Dobiveni rezultati podupiru postavke teorija etiketiranja i njihovog objašnjenja razvoja delinkventnog identiteta.

Ključne riječi: stigmatizacija, maloljetni počinitelji kaznenih djela, samopoimanje, samopoštovanje

1. UVOD

Stigma predstavlja socijalni konstrukt koji uključuje prepoznavanje različitosti na temelju neke oznake i posljedično obezvređivanje osobe koja je nositelj te oznake (Heatheron i sur., 2000). Stigmatizirana osoba primorana je uz oznaku koju nosi suočavati se s predrasudama okoline prema toj oznaci (socijalne i psihološke posljedice), a koje su često generalizirane i utječu na osobnost i identitet stigmatiziranog. Stigma je društveno definirana, te o kulturi i vremenu ovisi koje su oznake stigmatizirajuće za osobe koje ih posjeduju.

Prema Goffmanu (1963) postoje tri kategorije stigmatizirajućih oznaka: obilježja tijela (npr. fizičke deformacije), „mrlje“ karaktera (npr. psihički poremećaji, ovisnosti, nezaposlenost, delinkvencija i kriminalitet) i identitet plemena (npr. rasa, spol, religija, nacionalnost). Novija istraživanja naglašavaju važnost vidljivosti stigme i njene podložnosti kontroli (Goffman, 1963, Heatheron i sur. 2000). Vidljivost stigme može utjecati na to kako će se stigmatizirani suočavati sa stigmom i koliko će truda ulagati u to da stigmom prikrije. Nositelji «nevidljivih» stigmatizacija mogu biti pošteđeni socijalnog odbacivanja na prvi pogled, no nevi-

dljive stigme također mogu dovesti do problema prilagodbe i psihološke ugroženosti.

Dimenzija podložnosti kontroli direktno uključuje odgovornost osobe koja ima stigmatizirajuću oznaku kao i odgovornost za zadržavanje ili uklanjanje te oznake. Ljudi sa stigmama koje se smatraju podložnima kontroli (npr. maloljetni počinitelji kaznenih djela, alkoholičari, narkomani, homoseksualci) manje su omiljeni i više odbacivani od onih čije stigme se smatraju nepodložnima kontroli (npr. tjelesni invalidi, psihički bolesnici, oboljeli od PTSP-a) (Heartherton i sur., 2000). Percepcija stigme kao nepodložne kontroli dovest će do sažalijevanja stigmatizirane osobe od strane okoline, dok je osobe čiju stigmom smatra podložnom kontroli okolina sklona osuditi i otvorenije odbacivati.

Suočavanje s diskriminacijom kod stigmatizirane osobe koja svoju stigmom percipira nepodložnom kontroli često dovodi do pada samopouzdanja i samopoštovanja. Kao rezultat toga osoba se može povući u sebe i svojevrijedno izolirati od društva. Takve promjene u slici o sebi i socijalnoj mreži često rezultiraju depresivnošću i tjeskobom, te pojačanom osjetljivošću pojedinca (Heartherton i sur., 2000). S druge strane, percepcija stigme kao podložne kontroli vjerojatno će manje rezultirati ovim negativnim efektima jer će osoba koja ima osjećaj kontrole zauzeti aktivniji pristup, te nastojati ukinuti ili umanjiti stigmatizirajuće obilježje.

Stigmatizacija se veže uz pojam etiketiranja. Etiketiranje označava pridodavanje etikete (oznake) koja može biti pozitivna i negativna. Stigmatizacija je posljedica negativnog etiketiranja (Goffman, 1963).

Maloljetni počinitelji kaznenih djela mogu biti formalno i neformalno stigmatizirani. Formalna stigmatizacija (od strane društvenih institucija) događa se ako je počinjeno kazneno djelo otkriveno i izrečena odgojna mjera (jer tada dobivaju službenu etiketu). Ovisno o vrsti mjere, a naročito o tome je li izrečena izvanzavodska ili odgojna mjera izdvajanja iz obitelji i smještanja u ustanovu, ovisit će i težina etikete i vrsta reakcije od strane okoline i društva. Npr. za nekoga tko je jednom prijavljen državnom odvjetništvu i prijava protiv njega bude odbačena i/ili izrečena mu je neka od posebnih obveza, teže je da okolina (osim roditelja i/ili bliže rodbine) sazna da mu je državni odvjetnik ili sudac izrekao mjeru. Nasuprot tome, netko tko je više puta bio prijavljen, već su mu izricane mjere ili je smješten u neku ustanovu, biti će jače etiketiran, pa i stigmatiziran, svi u njegovoj okolini znat će da je on izdvojen iz obitelji i poslan u ustanovu, također znaju da se u

ustanovu šalje ako si počinio teže kazneno djelo, i percepcija okoline (neformalno etiketiranje) formira se u tom smjeru. Za razliku od formalnog, neformalno etiketiranje je etiketiranje od strane roditelja, vršnjaka, susjeda, drugih važnih osoba iz okoline samog maloljetnika. Formalno i neformalno etiketiranje povezani su, no neka istraživanja (Adams i sur., 2003; Harris, 2006) zastupaju stajalište da je neformalno etiketiranje puno jačeg intenziteta jer se radi o etiketiranju od strane važnih drugih s kojima je osoba češće i više u kontaktu.

Prema nekim ranijim istraživanjima negativno etiketiranje/stigmatizacija je povezana sa slikom o sebi (Pager, 2003, Pettit i Western, 2003, Braman, 2008). Slika o sebi obuhvaća sveukupnost doživljaja o sebi i svojem identitetu, pojam o sebi (način na koji razmišljamo o sebi u različitim aspektima, doživljaj sebe samoga u odnosu na razne elemente života i okoline), koji nazivamo samopoimanje, te doživljaj vlastite vrijednosti (prihvatanje i cijenjenje sebe), koju nazivamo samopoštovanje.

Kaplan i Johnson (1991), Bodwitch (1993), Adams i sur. (2003), Siegel i Senna (2000) nalaze da maloljetnici koji su izloženi društvenim sankcijama imaju lošiju sliku o sebi nego njihovi vršnjaci koji nisu bili izloženi utjecaju negativnih društvenih sankcija. Slika o sebi maloljetnih počinitelja kaznenih djela može biti narušena pod utjecajem događaja vezanih uz okolnosti prije i nakon počinjenja kaznenog djela.

Prema shvaćanjima teorija od kojih se polazi u ovom istraživanju, društvena reakcija na delinkventno ponašanje (teorije etiketiranja i ekološke teorije) označava se kao proces stigmatizirajućeg i segregacijskog nastojanja da se provede društvena kontrola (Paternoster i Iovanni, 1989, prema Sampson i Laub, 1997), što može dovesti do stvaranja delinkventnog identiteta (teorije simboličkog interakcionizma i teorije učenja) i učvršćenja delinkventnog ponašanja uz pomoć delinkventne subkulture (teorije subkulture). Formalno etiketiranje i stigmatizacija koja iz toga proizlazi stvara negativne okolnosti vezane uz društvenu mrežu, zaposlenje i samopoštovanje, što pogoduje tome da osoba ustraje u delinkventnom ponašanju (teorija akumulacije nepovoljnosti) (Link, 1989, prema Sampson i Laub, 1997).

Teorije etiketiranja bave se utjecajem negativnog etiketiranja ili stigmatizacije. Pripadaju u skupinu teorija društvene reakcije koje objašnjavaju razvoj delinkventnog ponašanja kao posljedicu utjecaja društva i okoline (stigmatizacije od strane agenata društvene kontrole), posebno formalnih

institucija kao što su policija i sudovi, ali i neformalnih: roditelji, vršnjaci i susjedi. Prema tim teorijama društvene reakcije određuju koje ponašanje se smatra kriminalnim ili konvencionalnim, te time stvaraju mogućnost stigmatizacije pojedinaca, što može doprinijeti razvoju njihove delinkventnosti.

Utemeljena teorija etiketiranja ima osnove prvenstveno u Meadovim razmišljanjima kao i razmišljanjima Gouldnera (Gouldner, 1968, prema Melossi, 1985). Naglašava proces preuzimanja uloga kroz koji mladi mogu povjerovati ili reflektirati procjene drugih o sebi (Matsueda i Heimer, 1994). Ponašanje u skladu s time kako ih drugi vide mlade može navesti da se ponašaju na devijantan način umjesto na pro-socijalni (Maruna, 2001). Istovremeno precepcija mladih kao „problematičnih“ može osobe iz njihove okoline (predstavnik vlasti, nastavnike, ravnatelje i poslodavce) potaknuti da ih kazne, isključe ili negativno procjene. Takve reakcije mogu dovesti do nagomilavanja nepovoljnosti (Sampson i Laub, 1997) ili uključivanja u kriminalne mreže (Hagan, 1993, prema Hirschfield, 2004).

Utemeljena teorija etiketiranja govori o vezi etiketiranja i stigmatizacije sa slikom o sebi, tj. utjecaj stigmatizacije odvija se preko koncepta samopoimanja i samopoštovanja. Da bi se etiketa održala važno je da etiketiranje, tj. stigmatizacija zadovolji neke preduvjete: prvo, maloljetni počinitelj kaznenog djela i njegovo društveno okruženje mora prepoznati etiketu kao dio njegovog moralnog karaktera, drugo, ponašanje osoba iz njegovog društvenog okruženja treba signalizirati da je maloljetniku pripisana negativna etiketa, treće, maloljetnik mora (svjesno ili nesvjesno) razumjeti i prihvatiti etiketu i ponašati se u skladu s njom (Matsueda i Heimer, 1994).

Drugi pravac u teorijama etiketiranja važan za naše istraživanje predstavlja teorija koja razmatra sram kao osjećaj koji se javlja uz etiketiranje i stigmatizaciju, a može biti dobar ili loš. Taj teorijski pravac naziva se Teorija posramljivanja (shaming theory, začetnik je Braithwaite, 1989). Prema teoretičarima posramljivanja, sram ima ključan utjecaj na razvoj identiteta, savjesti i digniteta. Prema toj teoriji sram može biti loš (formalno etiketiranje, osramoćenje) i voditi k stigmatizaciji koja povećava rizik za vršenje kaznenih djela, ili dobar, nestigmatizirajući (posramljivanje od strane važnih bliskih osoba s kojima smo svakodnevno u kontaktu), koji može djelovati poticajno za promjenu ponašanja. Teoretičari teorije posramljivanja zastupaju mišljenje da ako su mladi jače povezani s bliskim osobama (roditelji, prijatelji) i od njih dožive „zdravo“ posramljivanje (ograničenog

trajanja), onda to može biti ozdravljajuće. Zdravo posramljivanje znači izražavanje neodobravanja nekog ponašanja, ali s poštovanjem prema osobi i nastojanjem da se zaštiti identitet mlade osobe. Takvo posramljivanje prati postupak opraštanja i izlječenja.

U izučavanju stigmatiziranih osoba stavlja se naglasak na pad samopouzdanja kao posljedice podcijenjenog identiteta. Jedan od najvažnijih načina na koji sebe upoznajemo je upravo kroz reakcije drugih prema nama (Dacey i Kenny, 1994). Značajni drugi nam predstavljaju ogledalo koje nam omogućava da se vidimo u njemu. Taj odraz uključujemo u svoj pogled na sebe. Dio problema stigmatiziranih osoba, njihovog identiteta i samopoštovanja, sastoji se u tome da se samopoštovanje konceptualizira kao stabilna crta koju pojedinci nose sa sobom iz situacije u situaciju.

Istraživanja o stigmatiziranosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela nisu do sada provedena u Hrvatskoj. No, u svijetu postoje brojna istraživanja o ovoj tematici, a njihovi nalazi potvrđuju postavke ranije navedenih teorija etiketiranja. Aultman i Wellford, 1979, te Ray i Downs, 1986 (prema Gray-Ray i Ray, 1990) potvrđuju da etiketiranje vodi k daljnjem delinkventnom ponašanju, a delinkventno ponašanje vodi etiketiranju odnosno sekundarnoj devijaciji (Becker, 1963; Lemert, 1967). Edwin Lemert (1967:15) govori o postojanju primarne i sekundarne devijacije. Primarna devijacija odnosi se na mlade koji se ponašaju tako da krše zakon, ali ako to nije otkriveno ne smatra ih se lošima. Oni nisu etiketirani kao devijantni od strane društva pa nisu ni stigmatizirani. Na primjer, učenik koji ukrade nešto iz dućana i ne bude uhvaćen neće biti etiketiran. Navedeni autori nalaze da maloljetnike koji su prvi puta počinili kazneno djelo i još ih okolina nije ocijenila kao delinkventne više pogađa etiketiranje nego one koji su već više puta počinili kazneno djelo i bili društveno sankcionirani.

Kenny, Griffiths i Grossman (2005), Adams i sur. (2003), Davenport (2004), Hirschfield (2004) te Sweeten (2006) potvrđuju da negativne društvene sankcije (formalno etiketiranje) potiču daljnje delinkventno ponašanje kroz uglavnom indirektnu posljedice (otuđenje od konvencionalnog svijeta, druženje s delinkventnim skupinama, nedostupnost pogodnosti konvencionalnog života).

Istraživanja o etiketiranosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela razmatraju i od strane kojih osoba je stigmatizacija najveća, pa tako Ericson, 1977. (prema Farrington, Osborn i West, 1978) u

svojim istraživanjima o stigmatizaciji zaključuje da ćemo manje stigmatizirati maloljetnog počinitelja kaznenog djela ako smo s njime imali osobni kontakt i upoznali ga. Obitelj i najprisnije osobe manje će stigmatizirati maloljetnog počinitelja kaznenog djela u svojoj užoj okolini nego ostali koji imaju s njime manje kontakata jer su oni svjesni i mnogih drugih društvenih činjenica o počinitelju. Kasnija istraživanja potvrđuju navedene rezultate, ali i produbljuju analizu o doživljaju etiketiranosti iz perspektive etiketiranog (Morash, 1982). Ta istraživanja pokazuju da su roditelji i prijatelji najznačajniji kao podrška mladima, a policija i susjedi nisu visoko rangirani prema značajnosti u pogledu podrške maloljetniku. Iz tog razloga je i mladima više stalo do mišljenja roditelja i prijatelja i smatraju da je njihovo mišljenje vjerodostojnije od mišljenja policije i susjeda. Tako reakcije i ponašanje roditelja i prijatelja imaju i veći učinak (pozitivni ili negativni) na samopoimanje mlade osobe. U nastojanju obrane samopoimanja mladi nastoje umanjivati važnost toga kako ih vide osobe koje ih etiketiraju (njihovo mišljenje manje im je važno i nije im vjerodostojno). Najteže je odbaciti negativne etikete dobivene od prijatelja. Mladi koji ustraju u delinkventnom ponašanju manje će mariti za mišljenje okoline o sebi, posebno onih osoba koje ih stigmatiziraju (Morash, 1982, prema Farrington, 1986). Rezultati Morashevog istraživanja također pokazuju da što više formalnih procesuiranja maloljetnik doživi, to je kod njega jači osjećaj da je etiketiran i stigmatiziran.

2. CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog istraživanja je utvrditi razinu stigmatiziranosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela i utvrditi povezanost formalne i neformalne stigmatizacije s njihovom slikom o sebi (samopoimanjem i samopoštovanjem). U skladu s ciljem istraživanja postavili smo slijedeće probleme i očekivanja:

1. Ispitati razlikuje li se doživljaj stigmatiziranosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela s obzirom na razinu formalne stigmatizacije koja je definirana kroz izloženost postupku pred Državnim odvjetništvom ili sudom i izrečenost mjere (primjena načela oportuniteta - maloljetnik nije išao u sudski postupak i nije evidentiran, izrečenost izvanzavodske odgojne mjere nakon provedenog sudskog postupka ili smještanje u ustanovu nakon provedenog sudskog postupka zbog počinjenog kaznenog djela ili temeljem Rješenja Centra za socijalnu skrb).

Očekuje se da će doživljaj stigmatiziranosti biti u skladu s formalnom stigmatizacijom tj. da će naj-

manji doživljaj stigmatiziranosti biti zabilježen kod sudionika s primijenjenim načelom oportuniteta (koji su manje formalno stigmatizirani od ostalih jer nisu bili u postupku pred sudom), zatim kod maloljetnika s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama, i najveći kod sudionika smještenih u ustanove, koji su i najviše formalno stigmatizirani u odnosu na ostale.

2. Ispitati razlikuje li se slika o sebi (samopoimanje i samopoštovanje) maloljetnika s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama i maloljetnika smještenim u ustanovu od slike o sebi njihovih vršnjaka koji nisu počinili kazneno djelo i kojima nisu izrečene mjere.

Očekuje se da će slika o sebi (samopoimanje i samopoštovanje) maloljetnika koji nisu počinili kazneno djelo i nisu im izrečene mjere biti pozitivnija (bolji/nži ukupni rezultat na mjeri samopoimanja, kao i na pojedinim aspektima samopoimanja, te veće samopoštovanje) u odnosu na ostale, dok će slika o sebi (samopoimanje i samopoštovanje) maloljetnika smještenih u ustanovu biti negativnija (lošiji/viši ukupni rezultat na mjeri samopoimanja, te lošije samopoštovanje) u odnosu na ostale.

3. Utvrditi povezanost doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnih počinitelja kaznenih djela s njihovom slikom o sebi (samopoimanje i samopoštovanje).

Očekuje se da će maloljetni počinitelji kaznenih djela koji izvještavaju o većem doživljaju negativnog ponašanja drugih prema njima (neformalna stigmatizacija) imati negativniju sliku o sebi (lošiji/viši rezultat na ukupnoj mjeri samopoimanja, kao i na pojedinim aspektima samopoimanja, te niži rezultat na skali samopoštovanja).

3. METODA

Sudionici i postupak

U istraživanju je sudjelovalo ukupno 704 sudionika muškog spola. Svrstani su u tri skupine:

1. Polaznici srednjih stručnih škola u Hrvatskoj, u dobi 14-20 godina (prosječna dob je 16,76), koji nisu evidentirani kao počinitelji kaznenih djela i nisu im izrečene mjere (u daljnjem tekstu „maloljetnici koji nisu počinili kazneno djelo“). Ova skupina uključuje ukupno 432 sudionika. Sudionici su ispitani grupno u školskim razredima, u okviru jednog školskog sata.
2. Maloljetnici u dobi 14-21 godinu (prosječna dob je 17,82) kojima je zbog počinjenog kaznenog djela.

- primijenjeno neko od načela oportuniteta (bezuvjetni oportunitet čl. 63, uvjetovani oportunitet čl. 64 ili oportunitet radi izvršenja mjere u tijeku čl. 65, te im je izrečena neka od posebnih obveza: upućivanje u savjetovalište za prevenciju ovisnosti, upućivanje u savjetovalište pri Centru za socijalnu skrb, humanitarni rad, nadoknada štete ili novčana kazna i izvansudska nagodba (89 sudionika) ili im je
- izrečena izvanzavodska odgojna mjera upućivanja u savjetovalište za prevenciju ovisnosti grada Zagreba, upućivanja u savjetovalište pri Centru za socijalnu skrb, humanitarnog rada, pojačane brige i nadzora, pojačane brige i nadzora uz humanitarni rad, pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u Centru za odgoj, sudskog ukora i uvjetne kazne zatvora (57 sudionika) (u daljnjem tekstu „maloljetnici s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama“).

Radi se o prigodnom uzorku od ukupno 146 sudionika. Dio sudionika ispitan je u Državnom odvjetništvu u Zagrebu, dio u Savjetovalištu za prevenciju ovisnosti grada Zagreba, a dio u Centrima za socijalnu skrb.

3. Maloljetnici u dobi 14-20 godina (prosječna dob je 16,86) koji su smješteni u ustanovu (Dom za odgoj djece i mladeži u Osijeku, Dom za odgoj djece i mladeži u Karlovcu, Dom za odgoj djece i mladeži u Splitu, Odgojni dom u Ivancu - Pahinsko i Odgojni dom u Malom Lošinj) nakon provedenog sudskog postupka zbog počinjenog kaznenog djela (84 sudionika) ili temeljem rješenja Centra za socijalnu skrb zbog poremećaja u ponašanju (42 sudionika) (u daljnjem tekstu „maloljetnici smješteni u ustanovu“). Ukupno je bilo 126 sudionika, a ispitanici su u manjim skupinama u ustanovama gdje borave.

Mjerni instrumenti

Coopersmithov upitnik samopoštovanja (SEI)

U istraživanju je korištena skraćena verzija upitnika koja se sastoji od 25 tvrdnji uz koje sudionici trebaju zaokružiti jedan od ponuđenih odgovora T (točno) ili N (netočno). Totalni raspon je od 0 do 25 bodova. Ukupni rezultat je zbroj svih pozitivnih odgovora i što je on veći to je samopoštovanje veće. Skraćivanje nije utjecalo na pouzdanost skale, pa se

tako Cronbach alpha koeficijenti pouzdanosti duže i kraće verzije kreću u vrijednostima od .77 do .79 (Lacković-Grgin, 1994). Naši rezultati pokazuju da na uzorku u ovom istraživanju Cronbach alpha koeficijent pouzdanosti iznosi .85.

Offerov revidirani upitnik samopoimanja (Offer's Self-Image Questionnaire Revised - OSIQ, revised)

Primijenjen je Revidirani Offerov upitnik samopoimanja iz 1992., jednostavniji i unaprijeđen, koji se sastoji od 129 čestica koje mjere samopoimanje u dvanaest područja koje Offer smatra značajnima za psihološko prilagođavanje adolescenata. Na osnovi povratne informacije iz preliminarne primjene cijelog upitnika, iz upitnika su isključene čestice koje se odnose na spolno samopoimanje, pa se upitnik za potrebe ovog istraživanja sastojao od 119 čestica. Skale su grupirane u šest aspekata samopoimanja (Offer, Ostrov i Howard, 1982, prema Offer i sur., 1992): *psihološko samopoimanje* (osjećaji, želje i fantazije), *socijalno samopoimanje* (percepcija adolescentovih odnosa s drugima i percepcija morala, te obrazovni i profesionalni ciljevi), *obiteljsko samopoimanje* (stavovi prema obitelji), *samopoimanje suočavanja* (percepcija vlastitih mogućnosti suočavanja s teškoćama koje se susreću u životu), *samopoimanje psihopatologije* (percepcija prisutnosti psihopatološkog u svom funkcioniranju) i *idealizam* (mjera adolescentovih ideala i njegove volje da pomogne drugima).

Psihološko samopoimanje određuju rezultati na tri skale: skali kontrole, skali emocionalnog raspoloženja i skali tjelesnog samopoimanja. **Socijalno samopoimanje** određuju rezultati na skali socijalnih odnosa, skali morala i skali obrazovno-profesionalnih (radnih) ciljeva. **Samopoimanje suočavanja** određeno je rezultatima na dvije skale: skali suočavanja s vanjskim svijetom i skali mjerenja „snage ega“. **Obiteljsko samopoimanje, samopoimanje psihopatologije i idealizma** mjere po jedna skala. Skala idealizma je najkraća i ograničene pouzdanosti pa nije uključena u izračun ukupnog rezultata samopoimanja.

U svih jedanaest skala polovica čestica je formulirano pozitivno, a polovica negativno, ali smo mi rekodirali čestice u negativnom smjeru. Zadatak je sudionika da na skali od šest stupnjeva zaokruži jedan od predloženih odgovora uz svaku tvrdnju, a odgovori se kreću od «uopće me ne opisuje» do «opisuje me vrlo dobro». Samopoimanje se mjeri tako da se izračuna ukupni rezultat koji sadržava bodove 10 najvažnijih skala (bez skale spolnog samopoimanja i

skale idealizma). Totalni raspon je 113 - 678 bodova (jer se u izračun ukupnog rezultata ne uključuje skala idealizma koja se sastoji od 6 čestica). Rezultati se interpretiraju po skalama i to tako da manji broj bodova označava bolje adolescentovo funkcioniranje u nekom području. Mi smo rezultate podijelili po skalama i subskalama s brojem čestica na pojedinoj skali i dobili prosječne rezultate koji se mogu kretati od vrijednosti 1 do vrijednosti 6, pri čemu niže vrijednosti označavaju bolje funkcioniranje/samopoimanje u određenom području.

Pouzdanost i valjanost OSIQ provjeravana je na nekoliko uzoraka američkih adolescenata. Utvrđeno je da se vrijednosti Cronbach alpha na pojedinim skalama primijenjenima na mlađim adolescentima kreću u iznosima od .38 do .87. Na starijim adolescentima te se vrijednosti kreću od .48 do .88. Općenito bi se moglo reći da OSIQ nešto pouzdanije mjeri sliku o sebi kod starijih adolescenata. Na našem uzorku Cronbach alpha koeficijent pouzdanosti za cijeli upitnik iznosi .94.

Upitnik za ispitivanje doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnih počinitelja kaznenih djela UNS-D (2006)

Za ispitivanje doživljaja neformalne stigmatizacije korišten je Upitnik UNS-D (autorice su Majdak i Kamenov, 2006). Radi se o skali Likertovog tipa od ukupno 30 tvrdnji kojima se ispituje doživljaj stigmatizacije na 4 faktora:

F1 - Strah i negativna očekivanja od strane drugih (strah prijatelja, negativan odnos susjeda, roditelja prijatelja i vršnjaka te ljudi iz kvarta) - 9 čestica

F2 - Ponižavanje i odbacivanje od okoline (izbjegavanje od strane prijatelja i vršnjaka, zgražanje, nazivanje pogrdnim imenima, izbjegavanje od strane učenika iz razreda, nazivanje pogrdnim imenima od strane susjeda i zabranjivanje svojoj djeci da se druže s njima, općenito ponižavajući odnos ljudi iz okoline) - 11 čestica

F3 - Negativna percepcija od strane nastavnika (loš odnos nastavnika prema njima, ne pružanje potrebne pomoći i pričanje ružno o njima) - 4 čestice

F4 - Negativna percepcija od strane roditelja i rodaka (nazivanje ružnim imenima od strane roditelja, odbacivanje od strane roditelja i rodaka) - 6 čestica

Ukupni rezultat može se kretati od 30 do 150, odnosno mi smo rezultat podijelili s brojem čestica i dobili prosječni rezultat koji se može kretati od vri-

jednosti 1 do vrijednosti 5, pri čemu niže vrijednosti označavaju manje doživljaja neformalne stigmatizacije (isto smo učinili i po dimenzijama upitnika).

Cronbachov Alpha koeficijent za ukupni upitnik je .94 što izražava visoku unutarnju konzistentnost skale. Za svaki faktor pojedinačno Alpha iznosi .83 za F1, za F2 .87, za F3 .88, a za F4 .76.

Analiza podataka

U obradi podataka korišten je t-test za nezavisne uzorke pri utvrđivanju razlike između dvije skupine sudionika po faktorima na Upitniku neformalne stigmatizacije, analiza varijance i post-hoc Scheffeoov test, Kruskal-Wallisov i rang-test, te korelacijska analiza za utvrđivanje povezanosti doživljaja neformalne stigmatizacije sa slikom o sebi.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Doživljaj stigmatiziranosti maloljetnika prema kojima je primijenjeno načelo oportuniteta, maloljetnika s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama i maloljetnika smještenih u ustanovu

U Tablici 1 prikazani su rezultati usporedbe maloljetnika prema kojima je primijenjeno načelo oportuniteta, maloljetnika s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama i maloljetnika smještenih u ustanovu prema ukupnom rezultatu na Upitniku neformalne stigmatizacije. Vidljivo je da maloljetnici koji su smješteni u ustanovu statistički značajno više nego ostali doživljavaju neformalnu stigmatizaciju. Maloljetni počinitelji kaznenih djela prema kojima je primijenjeno načelo oportuniteta, bez obzira što su manje formalno stigmatizirani jer nisu bili u sudskom postupku, ne pokazuju manje iskustvo i doživljaj stigmatiziranosti u odnosu na maloljetnike s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama. Takav nalaz opravdao je odluku da se u daljnjim istraživačkim postupcima u ovom radu maloljetnici s primijenjenim načelom oportuniteta i maloljetnici s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama promatraju kao jedna skupina (maloljetnici s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama).

S obzirom da se kod jače formalne stigmatizacije, tj. izdvajanja iz obitelji i okoline i smještanja u ustanovu radi zapravo o institucionalizaciji, dobivene rezultate valja promatrati i na način da izdvajanje maloljetnika i smještanje u instituciju s drugim delinkventnim maloljetnicima znači i veću neformalnu stigmatizaciju.

Tablica 1. Usporedba maloljetnika s primijenjenim načelom oportuniteta, s izrečenim izvanzavodskim mjerama i maloljetnika smještenih u ustanovu na ukupnom rezultatu na Upitniku neformalne stigmatizacije

Grupa		N	M	SD	Min	Max	B1	B2	C
B1	Maloljetnici s primijenjenim načelom oportuniteta	83	39,70	14,20	30,00	119,00			*
B2	Maloljetnici s izvanzavodskim mjerama	63	39,90	11,40	30,00	82,00			*
C	Maloljetnici smješteni u ustanovu	126	57,70	23,60	30,00	124,00			
Ukupno		272	48,10	20,70	30,00	124,00	ANOVA: F= 30,95 p<0,01		

*Razlika među grupama statistički značajna na osnovi Scheffeova testa ($p < 0,01$)

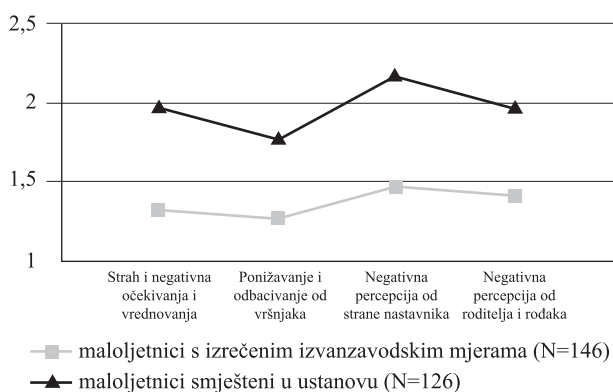
Izvanzavodske odgojne mjere u cjelini predstavljaju nastojanje da se maloljetniku na što manje stigmatizirajući način pomogne da svoje ponašanje prilagodi društveno prihvatljivom. Treba imati na umu da kod određenog broja maloljetnika izricanje izvanzavodskih odgojnih mjera ne dovodi do očekivanih ishoda jer su odnosi i uvjeti života u obitelji do te mjere neprihvatljivi i rizični da je za maloljetnika bolje izdvajanje iz obitelji. Odgojne mjere izdvajanja iz obitelji izriču se onda kada sve ranije poduzimane mjere nisu dovele do očekivanih rezultata. Postoje razna promišljanja o djelotvornosti institucionalnog tretmana i o tome kako ga poboljšati. Bitno je reći da se svi slažu u tome kako se valja usmjeriti na prevenciju da do delinkventnog ponašanja uopće ne dođe i na unapređenje rada s maloljetnicima smještenim u ustanove.

Kao što je vidljivo na slici 1, maloljetnici smješteni u ustanove zbog počinjenog kaznenog djela ili temeljem rješenja Centra za socijalnu skrb zbog poremećaja u ponašanju doživljavaju statistički značajno više negativnih iskustava i ponašanja (neformalne stigmatizacije) od osoba iz svoje okoline (roditelja, nastavnika, rođaka, susjeda, vršnjaka i ostalih), dakle po svim faktorima na Upitniku doživljaja neformalne stigmatizacije u odnosu na

maloljetnike s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama ($F_1 t=6,76$; $p < 0,01$; $F_2 t=6,86$; $p < 0,01$; $F_3 t=5,55$; $p < 0,01$; $F_4 t=6,48$; $p < 0,01$). Prema većini maloljetnika koji su smješteni u ustanovu već ranije su bile poduzimane mjere i moguće da su zbog svojeg neprihvatljivog ponašanja doživljavali reakcije okoline koje zasigurno ne mogu biti pozitivne i podržavajuće. Statistički značajno više su navodili da ih se prijatelji boje, da su roditelji djece s kojima se druže govorili ružno o njima i branili svojoj djeci da se s njima druže, da su ih ljudi iz kvarta gdje žive gledali s podcjenjivanjem, da su im neki prijatelji i vršnjaci okrenuli leđa, govorili im ružne riječi i nazivali ih ružnim imenima, rugali im se, da su ih susjedi nazivali ružnim imenima i branili svojoj djeci da se s njima druže, da su ih ljudi iz mjesta gdje žive podcjenjivali. Također, statistički značajno više navodili su da su nastavnici pričali ružno o njima i ponašali se ružno prema njima, te da su ih roditelji nazivali ružnim imenima i digli ruke od njih.

Neformalna stigmatizacija maloljetnika iz ovog uzorka nešto je jače izražena od strane nastavnika, roditelja i rođaka nego od strane susjeda i vršnjaka. Radi se o mladima koji su u dobi kada je škola mjesto gdje se provodi puno vremena. Nastavnici mogu svojim odnosom prema maloljetniku odrediti status maloljetnika u školi i čini se da maloljetnici iz uzorka to i prepoznaju. Maloljetnici koji su smješteni u ustanovu usmjereni su na okolinu u ustanovi, ali i na školu i nastavnike. Iako su izdvojeni iz obitelji maloljetnici smješteni u ustanovu govore o doživljenoj stigmatizaciji od strane roditelja i rođaka. Radi li se o stigmatizaciji doživljenoj prije izdvajanja iz obitelji ili za vrijeme trajanja mjere bilo bi dobro istražiti kao daljnji korak u izučavanju stigmatiziranosti. Time bismo dobili odgovor na pitanje koliko je zapravo izdvajanje iz obitelji doprinijelo doživljaju neformalne stigmatizacije od strane roditelja i rođaka.

Prema dobivenim rezultatima ovog istraživanja mogli bismo reći da naši nalazi djelomično gov-

Slika 1. Grafički prikaz prosječnih skalnih rezultata pojedine skupine na faktorima Upitnika neformalne stigmatizacije

ore u prilog teorijskim objašnjenjima (prije svega teorijama etiketiranja) o stigmatiziranosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela. Naši nalazi pokazuju da maloljetnici u ustanovama doživljavaju u velikoj mjeri stigmatizaciju od strane nastavnika i roditelja. S obzirom na teorije posramljivanja, sram od strane bliskih osoba (prije svega roditelja) trebao bi biti reintegrativan, no čini se da u slučaju naših sudionika to nije tako. No treba imati na umu dvije stvari: 1. da su odnosi maloljetnika u ustanovama s njihovim roditeljima narušeni (što je i doprinijelo izricanju mjere izdvajanja iz obitelji) i 2. da su maloljetnici navodili da od strane roditelja doživljavaju sram koji nije reintegrativan (što se vidi iz čestica, npr. nazivali su me ružnim imenima, odrekli su me se i slično).

Samopojmanje maloljetnika

Kruskal-Wallisov test i rang-test na rezultatima u Offerovom revidiranom upitniku samopojmanja pokazali su da sudionici koji su smješteni u ustanovu imaju statistički značajno lošije samopojmanje od sudionika koji nisu počinili kazneno djelo i sudionika

kojima su izrečene izvanzavodske odgojne mjere uz rizik manji od 1%, dok sudionici s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama imaju statistički značajno bolje samopojmanje nego sudionici koji nisu počinili kazneno djelo (Tablica 2).

Kao što postoji statistički značajna razlika između tri skupine sudionika na ukupnom rezultatu na Upitniku samopojmanja pokazalo se da je razlika između sudionika statistički značajna i na svim skalama i subskalama Upitnika samopojmanja. Razlike dobivene na rezultatima na Upitniku samopojmanja prikazali smo i pomoću grafičkog prikaza na Slici 2.

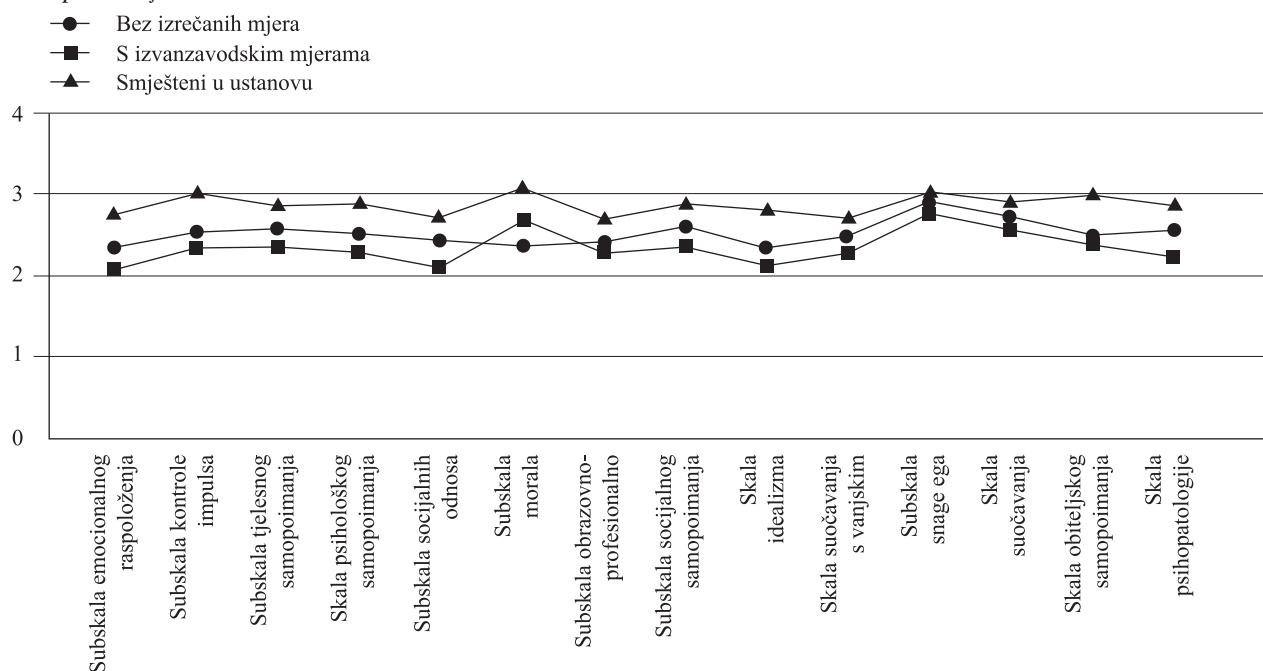
Samopojmanje maloljetnika smještenih u ustanovu statistički značajno je lošije na ukupnom rezultatu kao i na svim skalama i subskalama (osim na skali idealizma koja nije bila uključena u izračun ukupnog samopojmanja) u odnosu na ostale. Samopojmanje maloljetnika kojima je izrečena izvanzavodska odgojna mjera statistički značajno je bolje u odnosu na maloljetnike koji su smješteni u ustanovu na ukupnom rezultatu na Upitniku samopojmanja kao i na gotovo svim njegovim skalama i subskalama, osim

Tablica 2. Usporedba maloljetnika prema ukupnom rezultatu na Upitniku samopojmanja OSIQ

Grupa		N	M	SD	Min	Max	A	B	C
A	Maloljetnici koji nisu počinili kazneno djelo	432	2,51	0,71	1,00	4,78		*	*
B	Maloljetnici s izvanzavodskim mjerama	146	2,29	0,69	1,00	5,33			*
C	Maloljetnici smješteni u ustanovu	126	3,02	0,89	1,00	5,44			
Ukupno		704	2,55	0,77	1,00	5,44	Kruskal-Wallisov test; $\chi^2= 56,64$; $p<0,01$		

*Rang-test pokazuje da se sve tri skupine međusobno statistički značajno razlikuju uz rizik manji od 5%.

Slika 2. Grafički prikaz rezultata koje su postigli maloljetnici po skalama i subskalama na Offerovom upitniku samopojmanja

na subskali mjerenja snage ega i skali idealizma. To je potvrdilo naša očekivanja. Međutim, suprotno od naših očekivanja, samopoimanje maloljetnika kojima je izrečena izvanzavodska odgojna mjera statistički značajno je bolje i u odnosu na maloljetnike koji nisu počinili kazneno djelo kako na ukupnom rezultatu na Upitniku samopoimanja tako i na većini njegovih skala i subskala (osim na subskali obrazovno-profesionalno-radnih ciljeva, skali obiteljskog samopoimanja, subskali mjerenja snage ega).

Moguće objašnjenje za ovaj neočekivani nalaz je dob maloljetnika s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama, koji su u prosjeku stariji za godinu dana od ostalih, jer je poznato da stariji maloljetnici postižu bolje rezultate na samopoimanju nego mlađi (Kertesz, Ostrov i Howard, 1986). Također, među njima ima i polaznika gimnazija i viših škola, što ukazuje na njihove više obrazovne aspiracije, a one su povezane sa boljim samopoimanjem i višim samopoštovanjem. Konačno, oni su homogenija skupina po mjestu odakle dolaze (gotovo svi su iz Zagreba), a poznato je da adolescenti iz većih gradova iskazuju više rezultate na mjerama samopoimanja i samopoštovanja od adolescenata iz manjih sredina. U budućim istraživanjima trebalo bi provjeriti ove nalaze i interpretacije provođenjem istraživanja s maloljetnicima s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama koji u većoj mjeri odgovaraju maloljetnicima u ustanovama u pogledu sredine u kojoj žive i vrsti škola koje pohađaju.

Samopoštovanje maloljetnika

Kruskal-Wallisov test i rang-test pokazali su da postoji statistički značajna razlika na Upitniku samopoštovanja između maloljetnika smještenih u ustanovu u odnosu na maloljetnike koji nisu počinili kazneno djelo i maloljetnike s izvanzavodskim odgojnim mjerama, uz rizik manji od 1%. Ne postoji statistički značajna razlika između sudionika koji nisu počinili kazneno djelo i sudionika s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama (Tablica 3).

Tablica 3. Usporedba maloljetnika na ukupnom rezultatu na Upitniku samopoštovanja

Grupa		N	M	SD	Min	Max	A	B	C
A	Maloljetnici koji nisu počinili kazneno djelo	432	18,88	4,57	4,00	25,00			*
B	Maloljetnici s izvanzavodskim mjerama	145	18,64	4,52	2,00	25,00			*
C	Maloljetnici smješteni u ustanovu	126	15,45	5,59	2,00	24,00			
Ukupno		703	18,21	4,92	2,00	25,00	Kruskal-Wallisov test: $\chi^2=41,24$; $p<0,01$		

*Razlika među grupama statistički značajna na osnovi rang-testa ($p<0,01$)

Rezultati koji su dobiveni na ovom uzorku u pogledu samopoštovanja sudionika nisu u potpunosti potvrdili našu pretpostavku. Iako su sudionici s izrečenim izvanzavodskim mjerama počinili kazneno djelo za koje im je u postupku izrečena neka izvanzavodska mjera (što predstavlja negativnu reakciju okoline), njihovo samopoštovanje ne razlikuje se od samopoštovanja njihovih vršnjaka koji nisu počinili kazneno djelo i nisu im izrečene mjere. Maloljetnici koji su smješteni u ustanovu imaju statistički značajno niže samopoštovanje u odnosu na ostale skupine. Mjera izdvajanja iz obitelji i smještanja u ustanovu predstavlja negativnu društvenu reakciju, a učestalo doživljavanje negativnih reakcija od strane drugih može dovesti do nesigurnosti u sebe. Osjećaj da smo cijenjeni i da vrijedimo (o čemu nam okolina daje povratnu informaciju) slabi što više negativnih povratnih informacija o sebi dobivamo. Nisko samopoštovanje povezano je s gubitkom vjere u budućnost, u svoje potencijale i ono što je dobro, ali i s nekim psihološkim problemima (problemi u stvaranju odnosa s drugima, izolacija, depresija, problemi u školovanju) (Dacey i Kenny, 1994, Siegel i Senna, 2000, Carroll i sur. 2007).

Za razvoj samopoštovanja najvažniji je utjecaj „značajnih drugih“ u djetetovom životu (to su najčešće roditelji, braća, prijatelji, učitelji i vršnjaci), odnosno interakcije sa „važnim drugima“. Maloljetnici smješteni u ustanovu izdvojeni su iz obitelji koja možda nije ni mogla potaknuti razvoj pozitivnog samopoštovanja. Nadalje, kako se pokazalo i na Upitniku neformalne stigmatizacije, sudionici smješteni u ustanovu su jače formalno i neformalno stigmatizirani, a to također može biti povezano s razvojem samopoštovanja.

Povezanost doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnih počinitelja kaznenih djela s njihovom slikom o sebi

Glavni cilj istraživanja bio je ispitati povezanost doživljaja neformalne stigmatizacije maloljetnika

s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama i maloljetnika smještenih u ustanovu s njihovom slikom o sebi (samopoimanje i samopoštovanje). Očekivali smo da će maloljetnici koji izvještavaju o većem doživljaju negativnog ponašanja drugih (neformalnoj stigmatizaciji) imati negativniju sliku o sebi (lošiji/viši rezultat na ukupnoj mjeri samopoimanja i na pojedinim aspektima samopoimanja, kao i niži rezultat na skali samopoštovanja).

Iz dobivenih rezultata prikazanih u tablici 4 vidljivo je da je treća hipoteza potvrđena - maloljetnici s izrečenim mjerama koji izvještavaju o većem doživljaju negativnog ponašanja drugih (većoj neformalnoj stigmatizaciji) imaju negativniju sliku o sebi: niže samopoštovanje i lošije samopoimanje. Iz rezultata je također vidljiva statistički značajna povezanost formalne stigmatizacije sa slikom o sebi, no ona je manjeg intenziteta od povezanosti doživljaja neformalne stigmatizacije. Čini se da doživljaj neformalne stigmatizacije od strane okoline, koji je, kao što smo vidjeli iz rezultata dobivenih u okviru prvog problema ovog istraživanja, značajno više izražen kod maloljetnika koji su smješteni u ustanove, dodatno doprinosi njihovom lošijem samopoimanju i nižem samopoštovanju. Ukupni rezultat na Upitniku neformalne stigmatizacije je u visokoj negativnoj korelaciji s ukupnim rezultatom na Coopersmithovom upitniku samopoštovanja ($r=-0,586$; $p<0,01$). Također, što je veći rezultat na Upitniku neformalne stigmatizacije, to je lošije ukupno samopoimanje na Offerovom upitniku ($r=0,620$; $p<0,01$), kao i na svim njegovim skalama i subskalama. Kao što se može vidjeti u tablici 5, koeficijenti korelacije se kreću u rasponu od $r=0,211$ sa skalom idealizma do $r=0,581$ sa skalom psihološkog samopoimanja; $p<0,01$.

Dobiveni rezultati idu u prilog teorijama koje govore o povezanosti stigmatizacije s lošijom slikom o sebi, što može utjecati na budućnost maloljetnika (školovanje, zaposlenje, odnosi u obitelji, stvaranje vlastite obitelji, zadovoljstvo životom u budućnosti, položaj u društvu i slično). Tako npr. Link (1989, prema Sampson i Laub, 1997) zastupa mišljenje da

Tablica 5. Prikaz koeficijenata korelacije Upitnika neformalne stigmatizacije i pojedinih aspekata samopoimanja na uzorku maloljetnih počinitelja kaznenih djela ($N=271$)

Aspekt samopoimanja iz Offerovog revidiranog upitnika samopoimanja	r
Subskala emocionalnog tona	0,553**
Subskala kontrole impulsa	0,568**
Subskala tjelesnog samopoimanja	0,406**
Skala psihološkog samopoimanja	0,581**
Subskala socijalnih odnosa	0,510**
Subskala morala	0,398**
Subskala obr-prof-rad ciljeva	0,393**
Skala socijalnog samopoimanja	0,526**
Subskala suočavanja s vanjskim svijetom	0,471**
Subskala mjerenja snage ega	0,381**
Skala suočavanja	0,471**
Skala obiteljskog samopoimanja	0,540**
Skala psihopatologije	0,576**
Skala idealizma	0,211**

** $p<0,01$

formalno etiketiranje i stigmatizacija koja iz toga proizlazi stvara negativne okolnosti vezane uz društvenu mrežu, zaposlenje i samopoštovanje što pogoduje tome da osoba ustraje u delinkventnom ponašanju.

Svakom društvu od velike je važnosti da pristup mladima koji su počinili kazneno djelo poticajno djeluje na maloljetnika kako bi se njegovo ponašanje promijenilo i kako bi mu se pomoglo da unatoč nepovoljnim utjecajima kojima je bio izložen i koji su doveli do društveno neprihvatljivog ponašanja, postane zdrav i aktivan član društva. Iz tog razloga u ovom radu želi se naglasiti uloga društva i institucija koje reagiraju na delinkventno ponašanje, ali i okoline u kojoj maloljetnik živi (uže i daljnje), tj. važnost pravilnog pristupa maloljetnim počiniteljima kaznenih djela. S obzirom da se maloljetni počinitelji kaznenih djela ponašaju na društveno neprihvatljiv način, te društvo za takvo ponašanje određuje sankcije čime stavlja oznaku/etiketu, u ovom se radu pozornost obraća upravo na etiketiranje, i na mogući utjecaj stigmatizacije na daljnji razvoj i život maloljetnika. Dobiveni rezultati pokazali su da je veći doživljaj stigmatizacije povezan s negativnijom slikom o sebi. Pritom je važno naglasiti da se radi

Tablica 4. Korelacijska matrica varijabli uključenih u model ($N=271$)

Varijable	Formalna stigmatizacija	Neformalna stigmatizacija	Samopoimanje na OSIQ	Coopersmithov upitnik samopoštovanja
Formalna stigmatizacija	1	,431(**)	,426(**)	-,302(**)
Neformalna stigmatizacija	,431(**)	1	,619(**)	-,586(**)
Samopoimanje na OSIQ	,426(**)	,619(**)	1	-,694(**)
Coopersmithov upitnik samopoštovanja	-,302(**)	-,586(**)	-,694(**)	1

** $p<0,01$

o maloljetnicima - adolescentima koji se nalaze u razvojnem razdoblju kada su vrlo prijemljivi na sve utjecaje iz okoline, te da je to posebno osjetljivo razdoblje za formiranje njihovog samopoimanja i samopoštovanja. U skladu s time kako ih drugi vide oni i sami stvaraju sliku o sebi, te se predstavljaju i ponašaju na način koji odgovara tome kako ih drugi percipiraju (Landry, 2002). Na taj način društvena stigmatizacija maloljetnih delinkvenata može negativno utjecati na njihov daljnji razvoj i ponašanje. Njihove šanse za aktivnom i zdravom participacijom u društvu su smanjene, mogućnosti uključivanja u zajednicu su otežane, što predstavlja začarani krug. Mladima koji počine kaznena djela bilo bi poželjno omogućiti da uz što manje stigmatizirajućih utjecaja prilagode svoje ponašanje u skladu s društveno prihvatljivim, a u slučajevima kada društvena reakcija vodi k stigmatizaciji potrebno je u rad s tim maloljetnicima uključiti stručnjake i terapeute koji bi radili na njihovom zdravijem razvoju i stvaranju uvida u vlastitu ličnost, te vježbali s njima pozitivniji i zdraviji način ponašanja i života.

5. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem nastojali smo istražiti razinu stigmatiziranosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela i utvrditi povezanost formalne i neformalne stigmatizacije s njihovom slikom o sebi (samopoimanjem i samopoštovanjem). Na temelju dobivenih rezultata možemo zaključiti slijedeće:

1. Ispitivanjem doživljaja stigmatiziranosti sudionika ustanovili smo da maloljetnici koji su smješteni u ustanovu (veća formalna stigmatizacija) statistički značajno više nego ostali doživljavaju neformalnu stigmatizaciju od strane osoba iz okoline. Nismo ustanovili da maloljetnici s primjenjenim načelom oportuniteta (manja formalna stigmatizacija) doživljavaju manje neformalne stigmatizacije u odnosu na maloljetnike s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama. Tako smo djelomično potvrdili naša očekivanja.
2. Ispitivanjem slike o sebi (samopoimanja i samopoštovanja) ustanovili smo da maloljetnici smješteni u ustanovu imaju statistički značajno lošije samopoimanje i niže samopoštovanje, dakle lošiju sliku o sebi u odnosu na ostale sudionike. Nismo ustanovili da maloljetnici koji nisu počinili kazneno djelo imaju bolju sliku o sebi (bolje samopoimanje i više samopoštovanje) u

odnosu na maloljetnike s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama. I ovdje smo djelomično potvrdili naša očekivanja.

3. Ispitivanjem povezanosti formalne i neformalne stigmatizacije sa slikom o sebi ustanovili smo da maloljetni počinitelji kaznenih djela koji izvještavaju o većem doživljaju negativnog ponašanja drugih (većoj neformalnoj stigmatizaciji) imaju negativniju sliku o sebi: lošije samopoimanje i niže samopoštovanje.

Rezultati ovog istraživanja idu u prilog teorijama etiketiranja: maloljetnici kojima je izrečena mjera izdvajanja iz obitelji i smještanja u ustanovu predstavljaju kritičnu skupinu s kojom treba raditi na poboljšanju slike o sebi, no istovremeno je potrebno educirati i njihovu okolinu o adekvatnom odnosu i postupcima prema njima, kako bi se prekinuo zatvoreni krug koji i oni svojim nepodržavanjem i nerazumijevanjem potkrepljuju. Koristeći prije svega kognitivno-bihevioralni pristup moguće je provoditi individualni rad s maloljetnicima po unaprijed utvrđenom programu s mogućnošću prilagodbe, grupni rad (male radionice), postupno uključivanje u zajednicu i rad s obitelji maloljetnika. Također, važno je napomenuti da kvalitetan rad u ustanovama zahtjeva dovoljan broj stručnjaka (socijalnih radnika, psihologa, socijalnih pedagoga i srodnih profesija) s osiguranim permanentnim obrazovanjem i mogućnošću supervizije.

Rezultati koje smo dobili govore također i u prilog tome da su maloljetni počinitelji kaznenih djela s izrečenim izvanzavodskim odgojnim mjerama heterogena skupina, u prosijeku su stariji od ostalih jednu godinu i imaju više zaštitnih faktora (postizali su bolje rezultate nego ostali, čak bolje od skupine maloljetnika koji nisu počinili kazneno djelo). Možemo reći da je u budućim istraživanjima ovakve vrste potrebno obratiti posebnu pozornost na način izbora uzorka (reprezentativan uzorak, svaka skupina maloljetnih počinitelja kaznenih djela treba imati sebi ekvivalentnu skupinu parova koji bi bili izjednačeni po nekim karakteristikama kao npr: dob, socio-demografske karakteristike, školovanje, vrsta mjere, u kojoj fazi provođenja je mjera, kazneno djelo i sl.). Također, potrebno je obratiti pozornost i na neke druge elemente koji bi mogli biti povezani sa doživljajem stigmatizacije mladih (npr. moguća stigmatizacija obitelji u kojoj maloljetnik živi već prije počinjenja kaznenog djela), ali i sa slikom o sebi.

LITERATURA

- Adams, M.S., Robertson, C.T., Gray-Ray, P. & Ray, M. C. (2003): Labeling and Delinquency. www.highbeam.com/labeling_and_delinquency.htm
- Becker, H.S. (1963): *Outsiders; studies in the sociology of deviance*. New York: The Free Press of Glencoe.
- Bodwitch, C. (1993): Getting rid of troublemakers: High School Disciplinary Procedures and the Production of Drop-outs. *Social Problems*, 40, 493-509.
- Braithwaite, J. (1989): *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Braman, D. (2008): The self-Defensive Cognition of Self-Defence. *American Criminal Law Review*, 1, 45.
- Carroll, A., Houghton, S., Wood, R.E., Perkins, C. & Bower, J. (2007): Multidimensional Self-concept. *Social Psychology International*, 28 (2) 237-256.
- Dacey, J. i Kenny, M. (1994): *Adolescent development*. Boston: Brown&Benchmark.
- Davenport, K. (2004): Historical context of labelling theory. www.kld04e@fsu.edu
- Farrington, D.P. (1986): Age and Crime. U: *Crime and Justice*, 7 (ur;) Tonry, M. i Morris, N. Chicago: University of Chicago Press, 189-251.
- Farrington, D.P., Osborn, S.G. & West, D. (1978): The Persistence of Labelling Effects. *British Journal of Criminology*, 18, 277-284.
- Goffman, C. (1963): *Stigma*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.
- Gray-Ray, P. & Ray, M. C. (1990): Juvenile delinquency in the black community. *Youth and Society*, 22 (1) 67-84.
- Harris, N. (2006): Reintegrative Shaming, Shame and Criminal Justice. *Journal of Social Issues*, 62 (2) 327-346.
- Heartherton, T.F., Kleck, R.E., Hebl, M.R. & Hull, J.G. (2000): *The social psychology of stigma*. New York: Guilford Press.
- Hirschfield, P. (2004): Stigmatization or Normalization? The Declining Relevance of Labelling Theory in Disadvantaged Urban Communities. Paper submitted for consideration for the 2004. Annual Meeting of American Sociological Association in San Francisco, CA.
- Kaplan, H.B. & Johnson, R.J. (1991): Negative Social Sanctions and Juvenile Delinquency: Effects of Labelling in a Model of Deviant Behavior. *Social Science Quarterly*, 72 (1) 98-123.
- Kenny, M.E., Griffiths, J. & Grossman, J. (2005): Self-image and parental attachment among late adolescents in Belize. <http://www.sciencedirect.com>
- Kertesz, M, Ostrov, E. & Howard, K.I. (1986): Hungarian adolescents self-concept. *Journal of Youth and Adolescence*, 15 (3) 275.
- Lacković - Grgin, K. (1994): *Samopoimanje mladih*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Landry, D. (2002): *Self-fulfilling prophecy: Selected moments of the 20th century*. Toronto: University of Toronto-Ontario Institute for Studies in Education.
- Lemert, E. (1967): *Human deviance, social problems and social control*. New York: Prentice Hall.
- Maruna, S. (2001): *Making good: How ex-convicts reform and rebuild their lives*. Washington: American Psychological Association.
- Matsueda, R.L. & Heimer, K. (1994): Role-taking Commitment and Delinquency: A Theory of Differential Social Control. *American Sociological Review*, 59, 365-390.
- Melossi, D. (1985): Overcoming the crisis in critical criminology: Toward a grounded labeling theory. *Criminology*, 23 (2) 193-208.
- Morash, M. (1982): Juvenile Reaction to Labelling. *Sociology and Sociological Research*, 67, 76-88.
- Offer, D., Ostrov, E., Howard, K.I. & Dolan, S. (1992): *Offer Self-Image Questionnaire Revised*. Los Angeles: Western Psychological Services Publishers and Distributors.
- Pager, D. (2003): The Mark of a Criminal Record. *American Journal of Sociology*, 108, 937-975.
- Pettit, B. & Western, B. (2004): Mass Imprisonment and Life Course: Race and Class Inequality in U.S. Incarceration. *American Sociological Review*, 69, 151-169.

- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1997): A Life-course Theory of Cumulative Disadvantage and Stability of Delinquency. *Advances in Criminological Theory*, 7, 1-29.
- Siegel, L.J. & Senna, J.J. (2000): *Juvenile delinquency. Theory, Practice and Law*. California, Belmont:Wadsworth/Thompson Learning.
- Sweeten, G. (2006): Who Will Graduate? Disruption of High School Education by Arrest and Court Involvement. *Justice Quarterly*, 23 (4) 462-480.

STIGMATIZATION AND PICTURE OF SELF IN JUVENILE PERPETRATORS OF CRIMINAL ACTS

SUMMARY

The goal of the research was to examine the level of stigmatization in juvenile perpetrators of criminal acts and to determine correlation between formal and informal stigmatization and picture of self (self-image and self-esteem). Participants were male juveniles (N=704) in age 14-21 divided into three groups: A. juveniles who did not commit crime (N = 432), B. juveniles with non-institutional measures because of committed criminal act (including juveniles with applied principle of opportunity) (N = 146) and C. juveniles with institutional measures (after the court procedure because of committed criminal act or on the ground of Social Welfare Center Resolution) (N = 126). Following questionnaire were used: Questionnaire for examination of informal stigmatization experience UNS-D, Offer's Revised Self-image Questionnaire OSIQ and Coppersmith's Self-esteem Questionnaire.

The results show that juveniles to whom were applied principle of opportunity (lower formal stigmatization) do not experience less informal stigmatization comparing to juveniles to whom were applied non-institutional measures after the court procedure (higher formal stigmatization). Juveniles with institutional measures, who are more formally stigmatized experience more informal stigmatization comparing to juveniles with non-institutional measures, also they have lower picture of self. Juveniles with non-institutional measures have better self-image comparing to juveniles who did not commit criminal act. Juveniles who did commit criminal acts and who experience more stigmatization from persons in their social surrounding have lower self-esteem and lower self-image. This results back up the labeling theories and their explanation of development of delinquent identity.

Key words: *stigmatization, juvenile perpetrators of criminal acts, self-image, self-esteem*